

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Н. КАРАЗІНА**

КРУПКІНА ТЕТЯНА В'ЯЧЕСЛАВІВНА

УДК 811.112.2'42

**МОВЛЕННЄВІ АКТИ ЗАСТЕРЕЖЕННЯ У СУЧАСНОМУ
НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ**

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук**

Харків – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі німецької філології та перекладу Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
БЕЗУГЛА Лілія Ростиславівна,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна,
професор кафедри німецької філології
та перекладу.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
ПРИХОДЬКО Ганна Іллівна,
Запорізький національний університет,
професор кафедри англійської філології;

кандидат філологічних наук
СУШКО-БЕЗДЕНЕЖНИХ Марія Григорівна,
Сумський державний університет,
старший викладач навчально-наукового інституту
бізнес-технологій «Українська академія
банківської справи».

Захист дисертації відбудеться “04” грудня 2020 р. о 10:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.051.27 Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4, ауд. 7-75.

Із дисертацією можна ознайомитися в Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.

Автореферат розісланий “03” листопада 2020 р.

В. о. вченого секретаря
спеціалізованої вченої ради

Євгенія БОНДАРЕНКО

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Подана дисертація презентує результати дослідження засобів і способів, когнітивних передумов та дискурсивних параметрів реалізації мовленнєвих актів застереження у сучасному німецькомовному діалогічному дискурсі.

Лінгвістична прагматика, інтегрована в панівну когнітивно-дискурсивну мовознавчу парадигму, намагається пояснити особливості мовленнєвої діяльності суб'єктів комунікації комплексом когнітивних, комунікативних і дискурсивних чинників. У коло проблемних питань потрапляють окремі типи мовленнєвих актів із суперечливим категоріальним статусом, до яких належить і застереження.

Застереження вважається підтипом мовленнєвого акту директиву (Д. Вундурліх, В. С. Григор'єва, М. І. Гриценко, Ю. В. Клименко, О. Г. Куликова, С. В. Мясоєдова, Дж. Остин, Л. Перес-Ернандес, Г. Г. Почепцов, А. Ребул, О. А. Романов, О. Соколовська, Л. В. Фоміна, Є. А. Шугаєва) або асертиву (Л. Н. Аніпкіна, А. Вежбицька, Дж. Серль), розглядається як складний мовленнєвий акт (Н. Р. Добрушина, А. М. Приходько) або окремий іллокутивний тип (Ю. Д. Апресян, Д. Вандервекен, Х. Ю. Дяків, Е. Рольф). Когнітивно-дискурсивний підхід до аналізу застереження уможливорює його розгляд як мовленнєвого акту гібридного іллокутивного типу – такого, що поєднує іллокуції асертиву й директиву (Л. Р. Безугла).

У сучасній дискурсивно орієнтованій лінгвопрагматичній спостерігається інтенсифікація досліджень гібридних мовленнєвих актів: вибачення як гібриду експресиву й директиву (Т. М. Буренко, І. С. Шевченко) та погрози як гібриду комісиву й директиву (О. О. Пономаренко). Очевидною є необхідність обґрунтування гібридного іллокутивного статусу застереження, що передбачає глибоке вивчення його структурно-семантичних, лінгвопрагматичних, лінгвокогнітивних і лінгводискурсивних характеристик.

Актуальність дослідження визначається залученням у якості методологічної бази дискурсивної лінгвопрагматики, яка на сучасному етапі розвитку є інтегрованою до когнітивно-дискурсивної мовознавчої парадигми і характеризується зосередженням уваги на лінгвопрагматичних, лінгвокогнітивних, інтеракційних і дискурсивно-стратегічних аспектах мовленнєвої комунікації у їхньому взаємозв'язку. Дискурсивно-прагмалінгвістичний ракурс аналізу дозволяє розглянути мовленнєвий акт застереження як розумово-мовленнєву дію, залучену в дискурсивну взаємодію суб'єктів комунікації, та довести його гібридний іллокутивний статус. Робота сприяє вирішенню важливого наукового завдання германістики – встановленню мовних проявів реалізації гібридних мовленнєвих актів у німецькомовному діалогічному дискурсі.

Зв'язок роботи з науковими планами. Проблематика дисертації відповідає профілю досліджень, що проводяться на факультеті іноземних мов Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна у межах наукових тем «Проблеми іноземної мови, перекладознавства та методики когнітивно-дискурсивної парадигми» (номер державної реєстрації 0109U007962) та «Когнітивно-дискурсивні дослідження мови та перекладу» (0114U004320).

Об'єктом аналізу є висловлення, що реалізують мовленнєві акти застереження у німецькомовному діалогічному дискурсі, які досліджуються на **предмет** структурно-семантичних, лінгвопрагматичних і прагматодискурсивних характеристик.

Мета дослідження полягає у встановленні структурно-семантичних, лінгвопрагматичних і прагматодискурсивних характеристик застереження у німецькомовному діалогічному дискурсі, які презентують його як мовленнєвий акт гібридного іллокутивного типу.

Задля досягнення цієї мети вирішуються такі **завдання**:

- визначити теоретичні засади вивчення застереження в когнітивному і комунікативному аспектах;
- обґрунтувати гібридний іллокутивний статус застереження;
- виокремити типи мовленнєвих актів застереження за критерієм способів і засобів вираження у сучасному німецькомовному діалогічному дискурсі;
- виявити іллокутивні індикатори мовленнєвого акту застереження;
- встановити місце мовленнєвого акту застереження в інтеракції;
- схарактеризувати перлокутивні особливості мовленнєвого акту застереження;
- з'ясувати стратегічні характеристики реалізації мовленнєвого акту застереження в досліджуваному дискурсі.

Для вирішення цих завдань використано комплекс дослідницьких **методів**: загальнонаукові (*гіпотетико-дедуктивний, описовий, спостереження, аналіз, синтез, індукції, дедукції, інтроспекції*); логіко-семантичні (*інференції, імплікації, формалізації*) – для аналізу імплікатур мовленнєвого акту застереження; когнітивно-семантичні (*пропозиційний, концептуальний, фреймовий аналіз, сценарне моделювання, аналіз словникових дефініцій*) – для побудови акціонального фрейму та когнітивного сценарію застереження; структурно-семантичні (*частиномовний аналіз, синтаксичне моделювання*) – для встановлення структурно-семантичних моделей висловлень застереження та опису їхніх індикаторів; лінгвопрагматичні (*контекстуальний, конверсаційний, інтенційний, мовленнєвоактовий, експлікації імплікатур*) – для з'ясування іллокутивних, перлокутивних та інтеракційних властивостей мовленнєвих актів застереження; *дискурсивно-стратегічний* – для

інвентаризації стратегій і тактик реалізації мовленнєвого акту застереження; елементи кількісної обробки даних – для виявлення частотності релевантних явищ.

Методологічну базу дослідження становлять принципи дискурсивної лінгвопрагматики, залученої на сучасному етапі розвитку в когнітивно-дискурсивну парадигму лінгвістики, яка вивчає комунікативні (Л. Р. Безугла, В. В. Козловський, І. М. Осовська, В. Г. Пасинок, Г. І. Приходько, В. О. Самохіна, Т. Д. Чхетіані), лінгвокогнітивні (Є. В. Бондаренко, С. А. Жаботинська, А. П. Мартинюк, О. І. Морозова, М. М. Полюжин, А. М. Приходько, І. С. Шевченко), стратегічні (А. Д. Белова, І. Є. Фролова), соціолінгвістичні (Т. ван Дейк, В. І. Карасик, М. Г. Сушко-Безденежних), етнокультурні (П. М. Донець) та невербальні (Л. В. Солощук) аспекти дискурсивної реалізації мовних одиниць у їхньому взаємозв'язку.

Матеріалом дослідження слугували 790 дискурсивних фрагментів, що відображають реалізацію мовленнєвого акту застереження, відібрані методом суцільної вибірки з художніх творів німецькомовних авторів XX–XI ст. та з німецьких телесеріалів XXI ст., які демонструють персонажне мовлення, максимально наближене до розмовного.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що вперше у вітчизняній лінгвістиці встановлено лінгвокогнітивні, лінгвопрагматичні та прагмадискурсивні властивості мовленнєвого акту застереження у сучасному німецькомовному діалогічному дискурсі, зокрема вперше: обґрунтовано гібридний іллокутивний статус мовленнєвого акту застереження; систематизовано його типи за критерієм способів і засобів вираження, побудовано його структурно-семантичні моделі та виокремлено його іллокутивні індикатори; визначено місце мовленнєвого акту застереження в інтеракції; з'ясовано його перлокутивні та стратегічні особливості у сучасному німецькомовному діалогічному дискурсі.

Наукову новизну результатів дослідження узагальнено у таких **положеннях**, винесених на захист:

1. ЗАСТЕРЕЖЕННЯ є подієвим концептом, представленим акціональним фреймом, який актуалізується в дискурсі у вигляді мовленнєвого акту, реалізованого за відповідним сценарієм. Мовленнєвий акт застереження має гібридний іллокутивний статус, поєднуючи дві рівноправні інгерентні іллокуції: 1) асертивну – повідомлення/твердження мовця адресатові про стан речей, небезпечний для майбутніх дій адресата; 2) директивну – пораду мовця адресатові здійснити певну дію задля запобігання негативних наслідків, спричинених повідомлюваним станом речей.

2. У німецькомовному діалогічному дискурсі мовець реалізує мовленнєві акти застереження, використовуючи висловлення 32 структурно-семантичних

моделей, що об'єднуються у чотири групи: 1) п'ять моделей з обома експліцитними компонентами; 2) десять моделей з експліцитним асертивним та імпліцитним директивним компонентом; 3) сім моделей з експліцитним директивним та імпліцитним асертивним компонентом; 4) десять моделей з обома імпліцитними компонентами.

3. Іллокутивними індикаторами застереження є: 1) лексичні засоби (повнозначні слова із семами потенційної небезпеки, прислівники із семою нагальності/необхідності дії, модальні слова, модальні дієслова, модальні частки) та 2) синтаксичні засоби (перформативні звороти, висловлення у формі умовного підрядного речення, специфічні фразеошаблони, специфічні спонукальні, питальні та розповідні висловлення).

4. У німецькомовному діалогічному дискурсі мовленнєвий акт застереження здебільшого є ініціальним, проте може бути і реактивним або реініціальним як позитивна, негативна або відтермінована реакція на мовленнєвий акт асертив, експресив, квеситив, директив або комісив.

5. Із метою оптимізації перлокутивного ефекту застереження мовець вживає перлокутивні оптимізатори: інтенсифікатори, які за семантико-прагматичним типом поділяються на дві групи (такі, що підсилюють перлокутивну мету асертивного компонента, і такі, що підсилюють перлокутивну мету директивного компонента), та мітигатори, які мають на меті послаблення небажаного впливу на емоційний стан адресата.

6. Перлокутивні оптимізатори сприяють вдалій реалізації застереження, яка передбачає позитивні реакції: вербальну – згоду виконати дію, емотив, подяку, або невербальну – дію, предиковану в застереженні. Невдала реалізація застереження полягає в недосягненні мовцем його перлокутивної цілі, коли з боку адресата має місце негативна реакція, реакція ухиляння або реакція зустрічної ініціативи. Негативні реакції на невдалі мовленнєві акти застереження стосуються або асертивного компонента (адресат не вірить, що повідомлюваний стан речей є істинним, не розуміє, що має на увазі мовець, або не згодний з думкою мовця про небезпечність повідомлюваного стану речей) або директивного (адресат не в змозі виконати предиковану дію або не згодний з думкою мовця про необхідність виконання дії). Реакція на мовленнєвий акт застереження може стосуватися як експліцитного, так і імпліцитного компонента.

7. Перлокутивні наслідки застереження стосуються як вдалої, так і невдалої його реалізації та полягають у негативних емотивних реакціях адресата на директивний або асертивний компонент.

8. Визначення стратегії реалізації застереження в окремому дискурсивному фрагменті відбувається на основі алгоритму, який містить такі критерії: співвідношення біосоціальних статусів мовців, суб'єкт і час небезпечного стану

речей, наявність фальсифікації інтенції, тональність спілкування (дисонанс/унісон), місце в інтеракції. Реалізацію застереження у сучасному німецькомовному діалогічному дискурсі зумовлюють шість дискурсивних стратегій: маніпуляції, соціальної значущості, виховання, аргументації, виконання професійного обов'язку та турботи, і 17 дискурсивних тактик: брехні, відволікання, відмови, генералізації, докору, заборони, заперечення, кепкування, нагадування, натякання, наполягання, перебільшення, повчання, поради, прогнозування, прохання та роз'яснення.

Теоретична значущість дисертаційного дослідження визначається внеском, який воно робить у розвиток когнітивно-дискурсивної парадигми лінгвістики, зокрема у прагмалінгвістику і дискурсологію. Отримані результати сприяють поглибленню теорії мовленнєвих актів (обґрунтування гібридного іллокутивного статусу мовленнєвого акту застереження; виявлення типів його вираження, структурно-семантичних моделей, інтеракційних, перлокутивних та дискурсивно-стратегічних характеристик у сучасному німецькомовному діалогічному дискурсі), теорії імплікатур (встановлення особливостей реалізації імплікатур мовленнєвого акту застереження), теорії дискурсивних стратегій (виявлення стратегій реалізації мовленнєвого акту застереження) та теорії діалогу (встановлення інтеракційних характеристик мовленнєвого акту застереження).

Практичну цінність отриманих результатів і висновків зумовлено можливістю їхнього застосування у викладанні курсів теоретичної граматики німецької мови (розділ «Прагматика речення»); спецкурсів із лінгвопрагматики, дискурсології, прагматичного синтаксису, теорії мовленнєвих актів та теорії імплікатур, а також у наукових розвідках студентів і аспірантів.

Основні положення і результати дослідження викладено у 16-ти **публікаціях**, серед яких п'ять статей у фахових виданнях України, одна стаття у зарубіжному виданні (Будапешт) та тези десяти доповідей на конференціях. Одну статтю написано у співавторстві з науковим керівником. **Особистий внесок** дисертанта полягає у зборі й аналізі мовного матеріалу та викладі положень дослідження.

Дисертація пройшла **апробацію** на лінгвістичному семінарі факультету іноземних мов і засіданнях кафедри німецької філології та перекладу Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (2013–2020 рр.), а також на **12-ти** наукових конференціях, зокрема **двох** міжнародних: VIII Міжнародному науковому форумі «Сучасна германістика: наукові дискусії» (23 жовтня 2018 р., Харків); XXVI Міжнародна науково-практична конференція Асоціації українських германістів «Moderne Germanistik auf der Suche nach einer neuen Identität: interdisziplinär, interkulturell, international» (27–28 вересня 2019 р., Івано-Франківськ); **10-ти** республіканських

з міжнародною участю: II всеукраїнській науковій конференції германістів «Германістика у ХХІ столітті: когнітивна, соціо- та прагмалінгвістика» (21 квітня 2012 р., Харків); XII науковій конференції «Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація» (1 лютого 2013 р., Харків); XIV науковій конференції «Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація» (27 березня 2015 р., Харків); XV науковій конференції «Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація» (5 лютого 2016 р., Харків); XVI науковій конференції «Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація» (3 лютого 2017 р., Харків); XVII науковій конференції «Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація» (2 лютого 2018 р., Харків); XVIII науковій конференції «Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація» (1 лютого 2019 р., Харків); Scientific and Professional Conference Philology and Linguistics in the Digital Age (31 березня 2019 р., Будапешт); I Всеукраїнська науково-практична конференція «Лінгвістичні обрії ХХІ сторіччя» (25–26 червня 2019 р., Херсон); XIX науковій конференції «Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація» (7 лютого 2020 р., Харків).

Структуру роботи складають вступ, три розділи з висновками до них, загальні висновки, бібліографія (318 наукових і 7 лексикографічних джерел), список джерел ілюстративного матеріалу (25 позицій) і додатки (6 рисунків і 12 таблиць). Загальний обсяг роботи – 252 сторінки (10,5 авторських аркушів), обсяг основного тексту – 187 сторінок (8,2 авторських аркушів).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження застереження в німецькомовному діалогічному дискурсі» надано аналітичні огляди релевантних теоретичних проблем, схарактеризовано об'єкт дослідження, уточнено інструментарій і термінологічний апарат.

Під *гібридним мовленнєвим актом* (далі – МА) розуміється такий МА, для якого є характерним сполучення двох іллокуцій. МА застереження (далі – МАЗ) становить гібридний іллокутивний тип, який характеризується одночасною реалізацією двох іллокуцій – асертивної і директивної: директивний компонент становить спонування адресантом адресата до певної дії в інтересах останнього, а асертивний – повідомлення певного стану речей, релевантного для предикованої у спонуванні дії. Наприклад, мовець (Тіна) застерігає адресата (Крістофера) від небезпеки, на яку його наражає акула:

- (1) *Tina sah, wie Christiane versuchte, ans Ufer zu gelangen. Sie ruderte mit beiden Armen. „Christopher, komm zurück, ein Haifisch“, schrie Tina. Christopher war hinter einer Welle verschwunden. (Bolten, „Tina und ihr Tramp“).*

Поняття гібридного МА введено в науковий ужиток Р. Конрадом, який розуміє під цим поняттям не іллокутивний тип, а конкретний МА, що реалізується в дискурсі з проявами двох іллокуцій. Натомість у нашому дослідженні йдеться про застереження як гібридний іллокутивний тип.

Гібридна природа МАЗ стає наочнішою у порівнянні зі складним МА: 1) іллокутивного типу «складний МА» не існує, складним МА стає тільки в конкретній дискурсивній реалізації, натомість гібридний МА є і іллокутивним типом, і конкретно дискурсивною реалізацією; 2) складний МА демонструє дві іллокутивні цілі мовця, а МАЗ – одну; 3) у складному МА одна перлокутивна мета підпорядкована іншій, у МАЗ вони перебувають у відношенні взаємного зв'язку; 4) частини складного МА можуть існувати одна без одної, а частини гібридного МА існують тільки разом; 5) на відміну від складного МА, один із компонентів МАЗ може міститися в імплікатурі; 6) складний МА має дві пропозиції, а МАЗ – одну.

Гібридний іллокутивний статус МАЗ підтверджують відповідні когнітивні структури – акціональний фрейм концепту ЗАСТЕРЕЖЕННЯ, умови успішності МАЗ і протиповий сценарій його реалізації у німецькомовному діалогічному дискурсі.

Концепт ЗАСТЕРЕЖЕННЯ належить до подієвих концептів, які потрактуємо за І. С. Шевченко. Акціональний фрейм концепту ЗАСТЕРЕЖЕННЯ, побудований на основі аналізу словникових дефініцій імені цього концепту – лексеми *Warnung*, включає такі слоти: *Хто?* – Комуникант 1 (Адресант); *Що робить?* – Застерігає; *Кого?* – Комуниканта 2 (Адресата); *Як?* – Вербально/невербально, усно/письмово, експліцитно/імпліцитно, емоційно/спокійно, щиро/нещиро; *Про що?* – Про те, що існує або має відбутися певний стан речей, який становить загрозу інтересам Адресата і тому Адресат має виконати / не виконати певну дію/дії задля запобігання цьому стану речей; *З якою метою?* – З метою змусити Адресата повірити, що стан речей є істинним і спонукати Адресата до певної дії/діяльності.

Концепт ЗАСТЕРЕЖЕННЯ актуалізується у дискурсі у вигляді МАЗ, умови успішної реалізації якого демонструють сполучення умов успішності асертиву й директиву. У результаті конкретизації окремих умов і їхньої взаємодії з іншими виникає особливий іллокутивний тип – застереження. Мовець, який реалізує МАЗ, має одну іллокутивну ціль – застерегти адресата, яка є гібридною за природою, та дві перлокутивні цілі: 1) змусити адресата повірити, що пропозиція, що презентує небезпечний стан речей, є істинною, 2) змусити його вжити заходів. При цьому іллокуції асертиву і директиву поєднуються за визначенням, у дискурсі вони реалізуються одночасно. Пропозиція МАЗ є складною за природою, оскільки складається з декількох простих за відношеннями доповнення із спільними актантами.

Когнітивний сценарій реалізації МАЗ у німецькомовному діалогічному дискурсі охоплює вісім фаз: 1) сприйняття мовцем ситуації, як такої, що становить небезпеку для адресата або передбачає можливі негативні наслідки для адресата або для мовця і адресата; 2) усвідомлення мовцем того факту, що адресату загрожує небезпека або він може бути залучений у події, невігідні для нього або для нього і мовця; 3) стурбованість мовця щодо інтересів адресата або адресата і його власних, яка може супроводжуватися більш сильними емоціями мовця; 4) пошук засобів впливу на адресата та формування у мовця потреби прояву застереження у бік адресата; 5) повідомлення мовця адресатові про небезпечну ситуацію; 6) порада мовця адресатові вжити заходів, щоб попередити небезпечну ситуацію або протидіяти їй; 7) сприйняття адресатом стану речей, повідомлених мовцем, як таких, що відповідають дійсності, та його поради як щирої і доцільної; 8) реакція адресата на застереження. У цьому сценарії відображено гібридний характер МА застереження: асертивний компонент знаходить прояв у фазі 5, директивний – у фазі 6, емотивний компонент (який є факультативним) – у фазі 3. Власне застереження становлять фази 1, 2, 4, 7 і 8. Фази 1–6 стосуються адресанта МАЗ, а фази 7 і 8 – адресата.

Методична процедура дослідження охоплює п'ять етапів: 1) формування емпіричної бази шляхом аналізу масиву фактичного матеріалу на предмет виявлення мовних проявів МА застереження; 2) вивчення наукових джерел з метою вибору проблемних питань; 3) узагальнення мовного матеріалу та формулювання дослідницької гіпотези; 4) перевірка гіпотези; 5) перевірка даних шляхом зіставлення з додатково отриманими фактами.

Другий розділ «Прагмасемантичні характеристики мовленнєвого акту застереження у сучасному німецькомовному діалогічному дискурсі» присвячено опису встановлених типів МАЗ за критерієм способу вираження, їхньому структурно-семантичному моделюванню та окресленню особливостей іллокутивних індикаторів МАЗ у сучасному німецькомовному діалогічному дискурсі.

Встановлено 32 структурно-семантичні моделі МАЗ, серед них п'ять моделей стосуються експліцитного вираження компонентів МАЗ, а 27 – імпліцитного. Перша група становить експліцитні МАЗ (див. фрагмент (1) – модель 1)), у другу, третю й четверту групи входять імпліцитні МАЗ (див. таблицю 1, де $A(p)$ – асертивний компонент, $D(q)$ – директивний компонент; p, q, r, s – пропозиції; A, D, Q – іллокуції; $+>$ – «імплікує»).

**Структурно-семантичні моделі мовленнєвого акту застереження
у німецькомовному діалогічному дискурсі**

комп. 2		директив	
комп. 1		експліцитний	імпліцитний
асертив	експліцитний	1. 1) $A(p) \& D(q)$ 2) <i>Ich warne dich / rate dir & D(q), (sonst) A(p)</i> 3) $D(q), \text{sonst/denn/bevor/dass } A(p)$ 4) $D(q) \& A(p): \text{Wenn } p/r, \text{ dann } r/p$ 5) $D(q): \text{Вигук} \& A(p)$	2. 6) $A(p) \rightarrow D(q)$ 7) $A(p): \text{Wenn } p/q, (\text{dann}) r/p \rightarrow D(q)$ 8) $\text{Sonst } A(p) \rightarrow D(q)$ 9) $A(p) \& Q(q) \rightarrow D(q)$ 10) $A(p) \& Q(r) \rightarrow A(\sim r) \& D(q)$ 11) $A(p) \& D(r) \rightarrow D(q)$ 12) $A(p) \& A(q): \text{An deiner Stelle / Wenn ich du wäre, würde/wäre ich } q \rightarrow D(q)$ 13) $A(p) \& A(q) \rightarrow D(q)$ 14) $A(p') \rightarrow A(p) \& D(q)$ 15) $A(p): \text{Ich warne dich vor } p \rightarrow D(q)$
	імпліцитний	3. 16) $D(q) \rightarrow A(p)$ 17) $D(q) \& A(r) \rightarrow A(p)$ 18) $D(q): \text{Вигук} \rightarrow A(p)$ 19) $D(q) \& Q(p): \text{Willst du } p? \rightarrow A(p)$ 20) $D(q) \& Q(r) \rightarrow D(r) \& A(p)$ 21) $D(q): \text{Ich rate dir } q \rightarrow A(p)$ 22) $D(q): \text{Ich warne dich vor } q / \text{ wenn } q \rightarrow A(p)$	4. 23) $A(r) \rightarrow A(p) \& D(q)$ 24) $A(q/r): \text{Wenn } q/r, (\text{dann}) s \rightarrow D(q) \& A(p)$ 25) $A(r) \& Q(q) \rightarrow A(p) \& D(q)$ 26) $Q(p/q): \text{Willst/Solltest du } p/q? \rightarrow A(p) \& D(q)$ 27) $Q(r) \rightarrow A(r) \& D(q) \& A(p)$ 28) $A(q) \& A(r/p') \rightarrow D(q) \& A(p)$ 29) $A(q): \text{An deiner Stelle / Wenn ich du wäre, würde/wäre ich } q \rightarrow D(q) \& A(p)$ 30) $D(r), (\text{sonst}) (A(s)) \rightarrow D(q), \text{sonst } A(p)$ 31) $D(r) \& Q(q) \rightarrow A(p) \& D(q)$ 32) $A(q): \text{Ich warne dich vor } q \rightarrow D(q) \& A(p)$

МАЗ демонструє лексичні та синтаксичні іллокутивні індикатори. До основних **синтаксичних** іллокутивних індикаторів МАЗ належать:

• **Перформативні висловлення** із дієсловами *warnen* і *raten*, які входять до моделей 2), 15), 21), 22) і 32). Дієслово *warnen* ілюструє дискурсивний фрагмент (2) – модель 32): мовець (пан Гейденрейх) говорить господарям трактиру в Берліні навесні 1945 р., що вчора в них затемнення вікон було не в порядку, а отже, є небезпека влучення бомби:

(2) Heidenreich: *Na, Frau Dreffke? Inzwischen können wir uns ja mal kurz unterhalten... <...> Ich warne Sie, Frau Dreffke! Gestern war die Verdunklung wieder nicht in Ordnung. (+> Sie werden gefährdet. +> Machen Sie die Verdunklung gemäß den Vorschriften!)*

Wally: *Na sowas. Glauben Sie, daß unsere Verdunklung den Kriegsverlauf noch*

entscheidend beeinflussen kann? (Pillau, „Der Kaiser vom Alexanderplatz“).

Наступний фрагмент ілюструє застосування перформативного дієслова *raten* – модель 21). Пані Фрейд – приватний детектив, перебуває у США; виявилось, що підозрюваний теж там, тож шеф телефонує їй, щоб застерегти від небезпеки:

(3) *„Ich rate Ihnen dringend, sofort nach Hause zu fliegen, Frau Freud. (+> Sie sind in Gefahr.) Wir brauchen Sie hier. <...> Ich hoffe, ich habe mich klar und deutlich ausgedrückt.“ (Fix, „Mr. Goldsteins letzte Reise“).*

- **Висловлення у формі умовного підрядного речення** зі сполучником *wenn*, які утворюють моделі 4), 7) і 24). Батько пообіцяв замкнути Анді в кімнаті, якщо та не припинить суперечку з ним; мати застерігає її від подальшого сперечання з батьком – модель 7):

(4) *„Ich lasse mich nicht einsperren!“ schrie Andy. „Du hast kein Recht dazu!“ Die Mutter flüsterte leise: „Wenn du nicht sofort verschwindest, stellt dein Vater sofort alles ein!“ (+> Verschwinde sofort!) Innerlich bebend vor Wut trabte Andy aus der Küche, ging in ihr Zimmer und warf die Tür mit lautem Knall ins Schloß. (Meare, „Andy gegen den Rest der Welt“).*

- **Фразеошаблони**, які входять до моделей 2), 3), 8), 12), 29) і 30).

Висловлення з прислівником *sonst* ми відносимо до фразеошаблонів, оскільки розповідна структура: 1) має постійний лексичний елемент – *sonst*; 2) супроводжується спонукальною структурою; 3) містить дієслово у формі *Futur I / Konditionalis I / Präteritum Indikativ*. Наприклад, Габі телефонує подрузі Андреї та застерігає її від зустрічі, тому що захворіла ангіною, – модель 3):

(5) *„Hallo, Andrea, es tut mir so leid!“ Sie konnte die krächzende Stimme kaum als Gabis erkennen. „Ich muß leider absagen, ich hab’ eine dicke Angina und ziemlich hohes Fieber! Bleib lieber zu Hause, sonst würdest du dich nur anstecken.“ (Mansdorf, „Zeig, was du kannst, Andrea!“).*

Фразеошаблон *An deiner Stelle würde/wäre ich...* зазвичай слугує для вираження поради. Але в разі МАЗ порада стосується небезпечного для адресата стану речей. Еліптичним варіантом словосполучення *An deiner Stelle würde/wäre ich* є *Ich wäre*, а синонімічним варіантом – словосполучення *Wenn ich du wäre*. Умовний спосіб дієслова є обов’язковим для цих структур. Наприклад, адресант (Мо), коли його сестрі подарували кролика, застерігає її від того, що кроль може вкусити за пальці, актуалізуючи пряме і переносне значення виразу *die Finger von jmdm. lassen* – модель 29):

(6) *„Allerdings“, sagte Mo während er sich wieder hinter das Steuer schob. „Wenn ich du wäre, würde ich die Finger von dem kleinen Biest lassen.“ (+> Er ist ein Biest. +> Lass die Finger von ihm!) Aber Meggie konnte von keinem Tier die Finger lassen, selbst wenn es noch so spitze Zähne hatte. (Funke, „Tinteherz“).*

- **Спонукальні висловлення** представлено в моделях 1– 5), 16–22), 30), 31).

Вони демонструють повні й еліптичні форми та використовуються для вираження директивного компонента МАЗ. **Повну форму** спонукального висловлення з дієсловом у наказовому способі ілюструє наступний фрагмент: Маркус закохався у подругу свого старшого брата Сабріну, той вирішив відверто поговорити з ним, про що розповів Сабріні, яка застерігає його проти неввічливості, щоб не образити Маркуса – модель 17):

- (7) Christian seufzte. „Ich fürchte, ich muß mit dem jungen Mann ein ernstes Wort sprechen. Der soll sich lieber um seine Schule kümmern.“
 „Benimm dich aber bitte nicht wie der Elefant im Porzellanladen“, bat Sabrina.
 „Für Markus ist das, was er empfindet, eine sehr ernste Sache, und so solltest du es auch behandeln.“ (+>Du kannst Markus beleidigen.)
 „Du hättest Psychiaterin werden sollen“, meinte Christian lächelnd. (Marie-Françoise, „Wahnsinnstrip nach nirgendwo“).

Еліптичні форми спонукальних висловлень становлять скорочені структури, які можна розгорнути у повні. Наприклад, висловлення *Vorsicht!* має повний варіант *Bewahre Vorsicht!*: Густав застерігає свою доньку Барбару, щоб вона не поранилася уламками – модель 1):

- (8) GUSTAV (zu Barbara): Vorsicht!... Da liegen Scherben. (zu Hans) *Das war also Ihre Idee.* (Flatow, „Das Geld liegt auf der Bank“).

• **Питальні висловлення** представлені в моделях 9), 10), 19), 20), 25), 26), 27) і 31). **Спеціальнопитальні** висловлення реалізують директивний компонент МАЗ у інди́ректний спосіб. У фрагменті (9) МАЗ реалізовано висловленням із питальним словом *Warum* – модель 9). Еріка застерігає свого чоловіка Густава, грабіжника банків, хвилюючись про його здоров'я:

- (9) GUSTAV: *Es ist so, als wenn einer mit der Faust in meinem Magen herumwühlt... <...>*
 ERIKA: Bei dir sind es nur die Nerven... Du machst dich einfach kaputt! Gustav, wir haben doch nun wirklich genug auf der Bank... Warum hörst du nicht auf...? (+> Hör mit dem Bankraub auf!).
 GUSTAV (entsetzt): Aufhören...?! Aber das ist doch mein Leben! (Flatow, „Das Geld liegt auf der Bank“).

Загальнопитальні висловлення реалізують інди́ректний асертивний компонент МАЗ. Наприклад, модель 27): батько, який вперше познайомився зі своєю донькою, коли їй вже 17 років, застерігає її від стосунків з хлопцем:

- (10) „Dann werden wir jetzt wieder gehen. Danke, daß Sie ihr alles gesagt haben.“
 „Und wer bist du? Ihr Freund? Bist du nicht ein bißchen jung dafür, Christine?“ (+> Du bist noch zu jung für eine Beziehung. +> Das kann gefährlich sein. +> Mach Schluss damit!)
Sie sah ihn verblüfft an, dann stahl sich ein winziges Lächeln in ihr Gesicht. (Mansdorf, „Flugzeuge im Bauch“).

• **Розповідні висловлення** представлено у моделях 1), 2), 5), 6), 9), 10), 11), 13), 14), 15), 17), 23), 25), 28) і 32) (за виключенням розповідних висловлень, розглянутих вище). Розповідні висловлення з модальними дієсловами *sollen*, *müssen*, *dürfen* реалізують у індириктний спосіб директивний компонент МАЗ. Джеймса підозрюють у нападі на дівчину, його сестра Тіллі хоче затримати справжнього нападника. Джеймс застерігає сестру від будь-яких дій на власний розсуд, оскільки нападник становить небезпеку – модель 1):

(11) „Keine Unternehmungen auf eigene Faust, Tilly! Du darfst nicht vergessen, daß er gefährlich ist. Er könnte durchdrehen und dir etwas antun.“ (+> *Unternimm nichts!*) Tilly wurde eine Spur blässer und versprach, sich an James' Anweisungen zu halten. (Mansdorf, „*Lover oder Bad Boy?*“).

Розповідні висловлення, які використовуються для реалізації асертивного компонента МАЗ, містять здебільшого дієслова у формі теперішнього або майбутнього часу, оскільки небезпечний стан речей шкодить саме майбутнім діям адресата. Проте зафіксовано і випадки, коли дієслово вжито у формі минулого часу, але минулий стан речей має наслідки або може повторитися у майбутньому (див. фрагмент (2)).

Лексичними індикаторами МАЗ є лексеми із семами потенційної небезпеки (*gefährlich* (11), *warnen* (2), *raten* (3), *Achtung*, *Vorsicht* (8) тощо), прислівники із семою нагальності та необхідності дії (*dringend* (3), *sofort* (3, 4), *schnell*, *unbedingt* тощо), модальні слова (*bitte* (7), *wirklich* (9), *vielleicht*, *lieber* (5)), модальні дієслова (*sollen* (7), *müssen*, *dürfen* (11), *wollen*), та модальні частки (*aber* (7), *bloß*, *denn*, *doch* (9), *einfach* (9), *halt*, *ja* (2), *mal* (2), *nur* (5, 9), *wohl*).

У третьому розділі «Прагматичні характеристики мовленнєвого акту застереження у сучасному німецькомовному діалогічному дискурсі» висвітлено місце МАЗ в інтеракції; з'ясовано перлокутивні властивості МАЗ, зокрема роль перлокутивних оптимізаторів та його можливі перлокутивні наслідки; схарактеризовано основні стратегії, притаманні МАЗ у сучасному німецькомовному діалогічному дискурсі.

МАЗ здебільшого є ініціальним (фрагменти (1), (2), (3), (5), (6), (8), (11) (12)), проте може бути і реактивним (7, 9, 13) або реініціальним (4, 10) як позитивна (7, 10), негативна (4, 9, 13) або відтермінована реакція на МА асертив (7, 9), експресив (4, 10), директив (13), комісив або квеситив.

З метою оптимізації перлокутивного ефекту мовець вживає **перлокутивні оптимізатори**, які поділяються на інтенсифікатори та мітигатори. Перлокутивні інтенсифікатори за семантико-прагматичним типом мають дві групи: 1) такі, що підсилюють перлокутивну мету асертивного компонента (*Inzwischen können wir uns ja mal kurz unterhalten* – фрагмент (2)), і 2) такі, що підсилюють перлокутивну мету директивного компонента (*Ich hoffe, ich habe*

mich klar und deutlich ausgedrückt (3). Перлокутивні мітигатори мають на меті послаблення небажаного впливу на емоційний стан адресата (*Es tut mir so leid* – фрагмент (5)). Крім того, частотним є такий перлокутивний оптимізатор, як звертання. Звертаючись до адресата за ім'ям, мовець може і інтенсифікувати досягнення перлокутивної мети (1, 2, 3), і мітигувати небажані перлокутивні наслідки (9, 10, 11).

Перлокутивні оптимізатори сприяють вдалій реалізації МАЗ (фрагменти (1), (4), (5), (7), (8), (11), (13)). Невдала реалізація МАЗ полягає в недосягненні мовцем своєї перлокутивної цілі, коли з боку адресата має місце негативна реакція (2), реакція ухиляння (3, 6) або реакція зустрічної ініціативи (9, 10, 12). Реакції на невдалі МАЗ апелюють або до асертивного компонента МАЗ (адресат не вірить, що повідомлюваний стан речей є істинним, не розуміє, що має на увазі мовець, або не згодний з думкою мовця про небезпечність повідомлюваного стану речей (2), (10), (12)) або до директивного (адресат не в змозі виконати предиковану дію або не згодний з думкою мовця про необхідність виконання дії (3), (6), (9)).

Перлокутивні наслідки МАЗ стосуються як вдалої, так і невдалої його реалізації та полягають у негативних емотивних реакціях адресата на директивний (4, 9) або асертивний (7, 10, 11) компонент.

Визначення **стратегії** реалізації МАЗ в окремому дискурсивному фрагменті відбувається на основі алгоритму, який містить такі критерії: співвідношення біосоціальних статусів мовців, суб'єкт і час небезпечного стану речей, наявність фальсифікації інтенції, тональність спілкування (дисонанс/унісон), місце в інтеракції.

Характерною ознакою стратегії **маніпуляції** є фальсифікація інтенції мовця, яка може стосуватися як директивного, так і асертивного компонента МАЗ. За іншими критеріями стратегія маніпуляції, реалізована за допомогою МАЗ, може мати різні показники: різне співвідношення біосоціальних статусів мовців, різні суб'єкти небезпеки, різне місце в інтеракції, теперішній або майбутній час небезпечного стану речей, дисонанс або унісон тональність спілкування. При цьому реалізуються тактики брехні, відволікання, кепкування, наполягання, натякання, перебільшення та прогнозування. Тактику брехні ілюструє фрагмент (5): Габі, телефонуючи подрузі, бреше їй, що захворіла, насправді вона не хоче з нею зустрічатися, оскільки хоче відбити в неї хлопця.

Стратегія **соціальної значущості** визначається тим, що: 1) ситуація розцінюється мовцем як така, що становить загрозу для всього суспільства, 2) мовці мають рівний соціальний статус, 3) предикована дія є негативною для мовця/адресата/третіх осіб; 4) небезпечний стан речей має відбутися у майбутньому, 5) тональність спілкування є унісонною.

Реалізуються тактики натякання, повчання і прогнозування ситуації, небезпечної для великої групи людей. Наступний фрагмент ілюструє тактику прогнозування (модель 7)): Кубніц, німецький шпигун на території Росії, застерігає шпигунську групу від передачі інформації про складну формулу ядерної реакції, яку розробив професор Пірсон:

(12) *Kubnitz ließ sich schwer atmend auf einen Futtertrog nieder. „Man will Gregorow und Zanewskij nach Amerika schicken. Atomspionage. Vielleicht sogar Menschenraub, wenn es nicht möglich ist, auf dem Wege der Infiltration in Los Alamos weiterzukommen. Prof. Paerson hat eine neue Kernspaltung entdeckt.“ Er atmete schwer. „Wenn Kyrill diese Spaltung in die Hand bekommt, ist es aus mit allen Hoffnungen!“ (+> Wollen wir Kyrill überholen!) „Und wie denkst du dir das weitere?“ fragte der struppige Kopf. (Konsalik, „Agenten kennen kein Pardon“).*

Стратегія **виховання** реалізується МАЗ на основі тактик генералізації, докору, наполягання (фрагмент (4)), натякання (10), повчання, прогнозування та роз'яснення. Для цієї стратегії характерними є такі ознаки: 1) статус мовця є більшим за адресата; 2) суб'єктом небезпеки є адресат або мовець і адресат; 3) тональність спілкування є дисонансною.

Стратегія **аргументації** передбачає наявність у ретроспективному контексті тези мовця, аргументом до якої є МАЗ. Наприклад, такою тезою є відмова Крістіни показати сусідці по партії Майї свої малюнки – модель 4):

(13) *„Dann hätte dir die Deuter keine Eins gegeben. Also los, mach die Mappe schon auf“, bettelte Maja, die Christine glühend bewunderte. „Hör auf, ich geb's dir nachher. Frau Deuter meckert gleich, wenn wir schon wieder reden.“ „Ach, die...“, machte Maja abfällig. (Mansdorf, „Flugzeuge im Bauch“).*

Реалізуються тактики відмови як реакції на МА прохання (13), наполягання та поради.

Стратегія **виконання професійного обов'язку** мовцем, який реалізує МАЗ, має такі ознаки: 1) мовець має більший соціальний статус за адресата або вони рівні за статусами; 2) суб'єктом небезпечної дії є лише адресат. Реалізуються тактики заборони, нагадування (2), поради (3), прогнозування та роз'яснення, оскільки мовець має підстави для МАЗ як такий, що має відповідні знання, досвід і повноваження.

Стратегія **турботи** передбачає психологічний стан мовця, який полягає у потребі прояву свого позитивного ставлення до адресата, зумовлену його перевагами над адресатом і неможливістю того самому вирішувати ті чи інші проблеми; реалізуються тактики генералізації, заперечення, наполягання (9), нагадування (8, 11) натякання, перебільшення, повчання, поради (6), прогнозування (1) та прохання (7).

ВИСНОВКИ

Залучення до мовленнєвоактового аналізу когнітивно-дискурсивного підходу дозволило встановити структурно-семантичні, лінгвокогнітивні та лінгвопрагматичні характеристики мовленнєвого акту застереження у німецькомовному діалогічному дискурсі з огляду на гібридну природу мовленнєвого акту цього іллокутивного типу.

Мовленнєвий акт застереження поєднує дві рівноправні інгерентні іллокуції: 1) асертивну – повідомлення/твердження мовця адресатові про певну подію, яка сталася в минулому, відбувається у теперішньому або має відбутися у майбутньому, проте є небезпечною для майбутніх дій адресата; 2) директивну – пораду мовця адресатові здійснити певну дію у майбутньому задля запобігання негативних наслідків, спричинених повідомлюваним станом речей.

Гібридний статус мовленнєвого акту застереження підтверджується відповідними когнітивними структурами: акціональним фреймом подієвого концепту ЗАСТЕРЕЖЕННЯ та когнітивним сценарієм дискурсивної реалізації мовленнєвого акту застереження.

За способом вираження мовленнєві акти застереження поділяються на чотири групи з 32 моделями: 1) п'ять моделей з обома експліцитними компонентами; 2) десять моделей із експліцитним асертивним та імпліцитним директивним компонентом; 3) сім моделей із експліцитним директивним та імпліцитним асертивним компонентом; 4) десять моделей з обома імпліцитними компонентами.

Лексичними індикаторами мовленнєвого акту застереження є лексеми із семами потенційної небезпеки, прислівники із семою нагальності/необхідності дії, модальні слова, дієслова та частки. Синтаксичними індикаторами мовленнєвого акту застереження є перформативні звороти, висловлення у формі умовного підрядного речення, специфічні фразеошаблони, специфічні спонукальні, питальні та розповідні висловлення.

Мовленнєвий акт застереження здебільшого є ініціальним, проте може бути і реактивним або реініціальним як позитивна, негативна або відтермінована реакція на мовленнєвий акт асертив, експресив, квеситив, директив або комісив.

З метою оптимізації перлокутивного ефекту мовленнєвого акту застереження мовець вживає перлокутивні оптимізатори, які поділяються на інтенсифікатори та мітигатори. Інтенсифікатори за семантико-прагматичним типом мають дві групи – такі, що підсилюють перлокутивну мету асертивного або директивного компонента. Перлокутивні мітигатори мають на меті послаблення небажаного впливу на емоційний стан адресата.

Невдала реалізація мовленнєвого акту застереження полягає в недосягненні мовцем перлокутивної мети, коли з боку адресата має місце негативна реакція,

реакція ухиляння або реакція зустрічної ініціативи. Негативні реакції апелюють або до асертивного компонента (адресат не вірить, що повідомлюваний стан речей є істинним, не розуміє, що має на увазі мовець, або не згодний з думкою мовця) або до директивного (адресат не в змозі виконати предиковану дію або не згодний з думкою мовця про необхідність виконання дії).

Перлокутивні наслідки мовленнєвого акту застереження стосуються як вдалої, так і невдалої його реалізації та полягають у негативних емотивних реакціях адресата.

Реалізацію мовленнєвого акту застереження у сучасному німецькомовному діалогічному дискурсі зумовлюють шість дискурсивних стратегій: маніпуляції, соціальної значущості, виховання, аргументації, виконання професійного обов'язку та турботи, та 17 дискурсивних тактик: брехні, відволікання, відмови, генералізації, докору, заборони, заперечення, кепкування, нагадування, натякання, наполягання, перебільшення, повчання, поради, прогнозування, прохання та роз'яснення, які можуть суміщатися.

Перспективи дослідження вбачаємо у встановленні лінгвокогнітивних, дискурсивних, лінгвокультурних і діяхронічних властивостей виявлених різновидів мовленнєвих актів застереження у німецькомовному діалогічному дискурсі, вивчення особливостей реалізації мовленнєвого акту застереження, а також інших гібридних мовленнєвих актів у дискурсах інших типів.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ РОБОТИ ВІДОБРАЖЕНО У ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ АВТОРА:

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. **Крупкіна Т. В.** Die neuesten Entwicklungstendenzen von der Syntax der deutschen Sprache am Beispiel von Kausalsätzen // Нова філологія. 2007. Вип. 26. С. 95–98.
2. **Krupkina T. V.** Sprechakttheoretische Aspekte von Warnungen // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов». 2012. № 1023. С. 90–94.
3. **Крупкіна Т. В., Безугла Л. Р.** Застереження як гібридний мовленнєвий акт // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені І. Огієнка. Філологічні науки. 2012. № 29. С. 35–38. *(Особистий внесок здобувача полягає у зборі й аналізі мовного матеріалу та викладі положень дослідження).*
4. **Крупкіна Т. В.** Структурно-семантичні типи висловлень застереження у німецькомовному дискурсі // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов». 2017. Вип. 86. С. 48–55.

5. **Крупкіна Т. В.** Імпліцитні мовленнєві акти застереження у німецькомовному дискурсі // Науковий вісник Херсонського національного університету. Серія «Германістика та міжкультурна комунікація». 2019. Вип. 1. С. 59–64.

Наукова праця в зарубіжному спеціалізованому виданні:

6. **Крупкіна Т. В.** Дискурсивно-стратегические характеристики речевого акта предостережения в немецкоязычном диалогическом дискурсе // Science and Education a New Dimension. Philology. 2019. Vol. VII (59), Issue: 195. С. 31–33. URL: <https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2019-195VII59>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. **Крупкіна Т. В.** Мовленнєві акти застереження у сучасному німецькомовному діалогічному дискурсі // Германістика у XXI столітті: когнітивна, соціо- та прагмалінгвістика : тези доп. II всеукр. наукової конф. германістів з міжнар. участю, 21 квітня 2012 р. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. С. 134–135.
8. **Крупкіна Т. В.** Іллокутивні характеристики застереження // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація : тези доп. XII наукової конф. з міжнар. участю, 1 лютого 2013 р. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. С. 175–177.
9. **Крупкіна Т. В.** Умови успішності мовленнєвого акту застереження // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація : тези доп. XIV наукової конф. з міжнар. участю, 27 березня 2015 р. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. С. 100–102.
10. **Krupkina T.** Warnung in der menschlichen Kommunikation // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація : тези доп. XV наукової конф. з міжнар. участю, 5 лютого 2016 р. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. С. 85–87.
11. **Крупкіна Т. В.** Прототиповий сценарій мовленнєвого акту застереження // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація : тези доп. XVI наукової конф. з міжнар. участю, 3 лютого 2017 р. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2017. С. 59–61.
12. **Крупкіна Т. В.** Висловлення застереження у німецькомовному діалогічному дискурсі // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація : тези доп. XVII наукової конф. з міжнар. участю, 2 лютого 2018 р. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. С. 78–80.
13. **Крупкіна Т. В.** Граматичні та лексичні засоби вираження застереження у сучасному німецькомовному діалогічному дискурсі // Сучасна германістика: Наукові дискусії : тези доп. Восьмого міжнар. наукового форуму, 23 жовтня 2018 р. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. С. 60–62.
14. **Крупкіна Т. В.** Перлокутивні властивості мовленнєвого акту

застереження // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація : тези доп. XVIII наукової конф. з міжнар. участю, 1 лютого 2019 р. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. С. 76–78.

15. **Krupkina T.** Warnung als ein hybrider Sprechakt // *Moderne Germanistik auf der Suche nach einer neuen Identität: interdisziplinär, interkulturell, international* : матеріали XXVI конф. Асоціації укр. германістів, 27–28 вересня 2019 р. Івано-Франківськ, 2019. С. 66–67.
16. **Крупкіна Т. В.** Стратегії і тактики мовленнєвого акту застереження у німецькомовному дискурсі // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація : тези доп. XIX наукової конф. з міжнар. участю, 7 лютого 2020 р. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2020. С. 71–72.

АНОТАЦІЯ

Крупкіна Т. В. Мовленнєві акти застереження у сучасному німецькомовному діалогічному дискурсі. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови. – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України. – Харків, 2020.

Дисертацію присвячено дослідженню мовленнєвого акту застереження у сучасному німецькомовному діалогічному дискурсі. Його гібридний іллокутивний статус зумовлено поєднанням двох рівноправних інгерентних іллокуцій – асертивної та директивної. За способом вираження такі мовленнєві акти поділяються на чотири групи з 32 моделями і низкою лексичних і синтаксичних індикаторів: 1) п'ять моделей із обома експліцитними компонентами; 2) десять моделей з експліцитним асертивним і імпліцитним директивним компонентом; 3) сім моделей із експліцитним директивним і імпліцитним асертивним компонентом; 4) десять моделей із обома імпліцитними компонентами. У дискурсі вони супроводжується перлокутивними оптимізаторами та є засобом реалізації шести дискурсивних стратегій: маніпуляції, соціальної значущості, виховання, аргументації, виконання професійного обов'язку і турботи.

Ключові слова: асертив, гібридний мовленнєвий акт, директив, діалогічний дискурс, експліцитний, застереження, іллокуція, імпліцитний, стратегія.

АННОТАЦИЯ

Крупкина Т. В. Речевые акты предостережения в современном немецкоязычном диалогическом дискурсе. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 – германские языки. – Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина МОН Украины. – Харьков, 2020.

Диссертация посвящена исследованию речевого акта предостережения

в современном немецкоязычном диалогическом дискурсе. Его гибридный иллокутивный статус обусловлен объединением двух равноправных ингерентных иллокуций – ассертивной и директивной. По способу выражения такие речевые акты подразделяются на четыре группы с 32 моделями и рядом лексических и синтаксических индикаторов: 1) пять моделей с обоими эксплицитными компонентами; 2) десять моделей с эксплицитным ассертивным и имплицитным директивным компонентом; 3) семь моделей с эксплицитным директивным и имплицитным ассертивным компонентом; 4) десять моделей с обоими имплицитными компонентами. В дискурсе они сопровождаются перлокутивными оптимизаторами и выступают средством реализации шести дискурсивных стратегий: манипуляции, социальной значимости, воспитания, аргументации, выполнения профессионального долга и заботы.

Ключевые слова: ассертив, гибридный речевой акт, диалогический дискурс, директив, иллокуция, имплицитный, предостережение, стратегия, эксплицитный.

ABSTRACT

Krupkina T.V. Speech acts of warning in modern German dialogical discourse. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philology: Speciality 10.02.04 – Germanic Languages. – V. N. Karazin Kharkiv National University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kharkiv, 2020.

This thesis presents the results of researching the means, methods, cognitive preconditions and discursive parameters of performing a speech act of warning in modern German dialogical discourse.

WARNING is a concept-event, modelled as an action frame. This concept is actualized in discourse as a speech act of warning performed according to the respective scenario.

The speech act of warning is of a hybrid illocutionary nature, combining two equal inherent illocutions: 1) assertive – the speaker's message to the addressee about the state of affairs, which is dangerous for the future actions of the latter; 2) directive – the speaker's advice to the addressee to perform a certain action in the future in order to prevent the negative consequences caused by the reported state of affairs.

In German dialogical discourse, the speaker performs speech acts of warning, using the repertory of 32 structural-semantic models of utterances. According to the way of expression, a speech act of warning may belong to one of the four groups with the corresponding models: 1) five models where both components are explicit; 2) ten models with the explicit assertive and implicit directive component; 3) seven models with the explicit directive and implicit assertive component; 4) ten models with both components implicit.

The illocutionary indicators of the speech acts of warning are: 1) lexical (tokens

with the seme of potential danger, adverbs with the semes of urgency and necessity, modal words, modal verbs, modal particles); 2) syntactic (performative expressions, utterances that contain subordinate conditional clauses, specific phrasal patterns, and specific directive, interrogative and declarative sentences).

In German dialogical discourse, a speech act of warning appears mostly in the initial position, but it can also be reactive, or reinitial, as a positive, negative, or delayed reaction to an assertive, expressive, quessitive, directive or commissive.

In order to optimize the perlocutionary effect of the speech act of warning, the speaker uses perlocutionary optimizers: intensifiers or mitigators. According to their semantic/pragmatic type, intensifiers fall into two groups: those that enhance the perlocutionary goal of the assertive component and those that enhance the perlocutionary goal of the directive component. Mitigators aim to attenuate the adverse effects that a speech act of warning may have on the emotional state of the recipient.

Perlocutionary optimizers contribute to successful production of speech acts of warning. In this case, a speech act of warning elicits a positive response, which can be verbal (the consent of the addressee to perform an action, an emotive, an expression of gratitude) or non-verbal (the action predicted in the warning). A positive response can apply to both explicit and implicit components of the speech act of warning.

Unsuccessful production of speech acts of warning amounts to the speaker's failure to achieve his perlocutionary goal; in this case, the addressee responds to the warning negatively, demonstrates evasion or counter-initiative. Adverse reactions to the failed speech act of warning refer either to the assertive component of the speech act of warning (the addressee does not believe that the reported state of affairs is true, does not understand what the speaker means, or disagrees with the speaker's opinion about the danger of the reported state of affairs) or to the directive component (the addressee is not able to perform the predicted action or disagrees with the speaker's opinion on the need to perform the action).

The strategy of performing the speech act of warning in a particular discourse fragment is defined on the basis on an algorithm that contains the following criteria: the relation of the speaker's biosocial statuses, subject and time of the dangerous state of affairs, fact of falsification of intention, tonality of communication (dissonance/unison), and place in interaction. The performance of the speech act of warning in modern German dialogical discourse is conditioned by six discursive strategies: manipulation, achievement of global goals, education, argumentation, fulfillment of professional duty and care, and 17 discursive tactics: advice, badinage, denial, distraction, exaggeration, explanation, forecasting, generalization, hint, insistence, lie, prohibition, refusal, reminding, reproach, request and teaching. These tactics may be combined.

Key words: assertive, dialogical discourse, directive, explicit, hybrid speech act, illocution, implicit, strategy, warning.

Підписано до друку 28.10.2020.
Формат 60 x 90/16. Друк ризографічний.
Гарнітура Times New Roman.
Зам. 1510/2020/1. Ум. вид. арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Ціна договірна

Надруковано ФОП Сверделов М. О.
м. Харків, вул. Гв. Широнінців, 24, корп. А, кв. 33.
Свідоцтво про державну реєстрацію ВОО №971661 від 13.12.2005.